

6

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І.І.МЕЧНИКОВА

МИТРОФАНОВА-КЕРСАНОВА ЛАРИСА АНАТОЛІЇВНА

УДК 159.922.766:316.356.2(043.3)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В СИСТЕМІ
ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО
РОЗВИТКУ

19.00.08 – спеціальна психологія

109

28.02.11

ІБНОУ

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2011

Регр
137231

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Одеському національному університеті імені І.І.Мечникова

Науковий керівник: Академік УАН, доктор психологічних наук, професор
Вісковатова Тетяна Павлівна
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
завідувач кафедри диференціальної і експериментальної психології.

Офіційні опоненти: доктор медичних наук, професор
Чуприков Анатолій Павлович
Національна медична академія післядипломної освіти
імені П.Л. Шупика, м. Київ, професор кафедри дитячої,
соціальної та судової психіатрії.

кандидат психологічних наук, доцент
Бойко Галина Миколаївна
Полтавський інститут економіки і права ВНЗ
«ВМУРоЛ «Україна», доцент кафедри фізичної
реабілітації та фізичного виховання.

Захист відбудеться "13" січня 2011р. о "13" годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.051.07 в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Дворянська, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 24.

Автореферат розісланий "13" грудня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.А.Крюкова

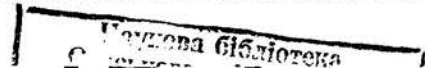
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поступове включення дітей із затримкою психічного розвитку у соціальне життя, їхня адаптація до повноцінних умов життєдіяльності можливі лише завдяки активному розв'язанню спеціальної психологією низки завдань, які допоможуть відповісти на питання щодо референтних груп для дошкільників із затримкою психічного розвитку, усвідомлення ними міжособистісних стосунків у мікросоціальному оточенні тощо. В дослідженнях Т.П.Вісковатової, Л.С.Виготського, Н.В.Гаврилової, В.В.Нестеренко, Т.В.Сак, Р.Д.Тригер, У.В.Ульєнкової, А.П.Чуприкова доведено, що психологічне і життєве благополуччя дитини залежить не від дефекту самого по собі, а від його соціальних наслідків, від соціально-психологічної реалізації особистості. О.О.Дмитрієвою, О.В.Защиринською, І.О.Коробейниковим та ін. було відмічено, що основною причиною більшості труднощів на шляху адекватної соціалізації дитини із затримкою психічного розвитку виступають негативні внутрішньосімейні відносини, особливо у діаді «мати-дитина».

Не дивлячись на значущість даної проблеми, окремі її феномени так і залишаються непізнаними. До таких відноситься і область несвідомих проявів особистості, зокрема система психологічного захисту. Механізми психологічного захисту функціонують в щоденному досвіді будь-якої людини і залишаються при цьому мотивом поведінки, прихованим від неї самої і від недосвідченого спостерігача. В даний час не можна вважати задовільною ситуацію теоретичного і емпіричного дослідження даного феномену на прикладі взаємовпливу та взаємозалежності способів і механізмів психологічного захисту у батьків і дітей із затримкою психічного розвитку. Обмежена кількість робіт, які існують в цьому напрямку, наповнена суперечностями і невизначеностями наукових фактів (Г.Фрейд, Ф.В.Бассін, Р.Плутчик, Г.Келлерман, І.Д.Стойков, Л.Р.Гребенніков, В.А.Файвишевський, Ф.В.Березін та ін.)

Істотною стороною розуміння механізмів психологічного захисту та їхнього взаємозв'язку з особливостями дитячо-батьківської взаємодії є уявлення про закони його формування в онтогенезі, але більшість згадок, що зустрічаються в літературі, про генезис психологічного захисту особистості є наслідком гіпотетичних міркувань авторів, а не результатом емпіричного дослідження. Виходячи з актуальності зазначеної проблеми, її недостатньої теоретичної і емпіричної розробленості у спеціальній психології було визначено тему дисертаційного дослідження «Особливості психологічного захисту в системі взаємодії батьків і дітей із затримкою психічного розвитку».

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до тематичного плану досліджень кафедри диференціальної і експериментальної психології «Психологія особистості на

даному етапі розвитку науки» (№ державної реєстрації: 0109U000279), затверджена вченою радою Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (протокол №2 від 15.12.2009.) та затверджена рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень у напрямі педагогіки і психології АПН України (протокол № 4 від 25.05.2010р.). Автором досліджувалися особливості психологічного захисту в системі взаємодії батьків і дітей із затримкою психічного розвитку.

Мета: дослідження системи психологічного захисту у дітей із затримкою психічного розвитку та їх батьків.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні дослідницькі завдання:

1. Визначити основні підходи до вивчення проблеми психологічного захисту та особливості психологічної реальності, в якій перебувають діти із ЗПР.
2. Укласти комплекс психометрично обґрунтованих методів дослідження психологічного захисту у дітей із затримкою психічного розвитку та їх батьків.
3. Встановити особливості впливу психологічного захисту батьків на організацію ними системи дитячо-батьківської взаємодії та формування психологічного захисту у дітей із затримкою психічного розвитку.
4. Розробити методичні рекомендації для психологів, які працюють з дітьми із ЗПР.

Об'єкт дослідження: особливості особистості дітей із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: механізми психологічного захисту дітей із затримкою психічного розвитку і дорослих та система внутрішньосімейної взаємодії.

Методи дослідження. Для розв'язання основних задач дисертаційного дослідження, в роботі були використані наступні методи: системно-структурний метод; метод теоретичного аналізу та узагальнення наукових першоджерел за досліджуваною проблематикою; метод наукового спостереження; метод бесіди; метод психолого-діагностичного обстеження; метод математичної статистики.

Метод психолого-діагностичного обстеження включав в себе низку конкретних методик, а саме: з метою діагностики психологічного захисту дорослих використовувався "Тест-опитувальник механізмів психологічного захисту (Life Style Index)" Г.Келлермана і Р.Плутчика; вивчення психологічного захисту дітей із затримкою психічного розвитку здійснювалося за допомогою методики експертного оцінювання «Карта оцінки дитячих захисних механізмів» (модифікація опитувальника Р.Плутчика); діагностика системи дитячо-батьківської взаємодії проводилася з використанням методики «Взаємодія батьки – дитина» (ВБД); з метою дослідження емоційних відносин в сім'ї і діагностики суб'єктивної

значущості для дитини із затримкою психічного розвитку кожного дорослого члена сім'ї був використаний «Тест сімейних відносин» Д.Антоні і Е.Бені.

Статистична обробка даних включала: обчислення первинних статистичних показників, розрахунок коефіцієнтів лінійної кореляції Пірсона, використання статистичного критерію Стюдента.

Наукова новизна дослідження.

Вперше:

- розглянуті особливості психологічного захисту дітей із затримкою психічного розвитку порівняно із захистом дорослих;
- уточнена роль різних категорій дорослих (матерів, батьків, позитивно і негативно значущих для дитини членів сім'ї) в онтогенезі психологічного захисту дитини із затримкою психічного розвитку;
- дістало подальшого розвитку уявлення про закономірності формування психологічного захисту у дітей із затримкою психічного розвитку;
- запропонований метод експертної оцінки дитячих захисних механізмів.

Практичне значення дослідження.

Встановлені взаємозв'язки між характерними особливостями психологічного захисту батьків та їх виховним стилем дають можливість раннього прогнозування вірогідних проблем в системі дитячо-батьківських відносин в сім'ї, яка виховує дитину із затримкою психічного розвитку.

Виявлений характер впливу батьківської захисної стратегії і стилю відносин з дитиною із затримкою психічного розвитку на формування її психологічного захисту дозволяє прогнозувати можливі проблеми, пов'язані з соціальною адаптацією і психічним здоров'ям дитини із затримкою психічного розвитку. Результати проведеного дослідження можуть бути використані в практиці сімейного консультування, в сімейній і індивідуальній психотерапії, тренінговій роботі з батьками.

Результати, отримані в ході дослідження впроваджено у викладанні лекційних і практичних курсів для спеціалістів і магістрів психології за предметами і спецкурсами: «Спеціальна психологія», «Диференціальна психологія», «Розвиток особистості в онтогенезі» (акт впровадження № 9 від 12.09.2010р.). Матеріали можуть бути корисними при підготовці лекційних курсів і практичних семінарів для психологів, вихователів, вчителів та інших фахівців, безпосередньо пов'язаних з проблемами сім'ї і розвитку дитячої особистості у спеціальних умовах.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалася методологічним і теоретичним обґрунтуванням початкових положень дослідження, адекватністю й валідністю психодіагностичного інструментарію меті, завданням, об'єкту і предмету дослідження; обсягом і репрезентативністю вибірки досліджуваних; використанням сучасних математичних і статистичних процедур для обробки й аналізу отриманих результатів.

Апробація роботи. Матеріали й результати дослідження висвітлювалися на Другій Міжнародній науково-практичній конференції «Культурно-історичний та соціально-психологічний потенціал особистості в умовах трансформаційних змін у суспільстві» 24-25 вересня 2010р., м. Одеса; на засіданнях кафедри диференціальної і експериментальної психології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (2008-2010р.р.).

Структура дисертації. Основний текст дисертації включає 160 сторінок машинописного тексту. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (що налічує 163 найменування). Робота містить 13 таблиць, 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі теоретично обгрунтована актуальність обраної теми, визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовані наукова новизна й практична значущість роботи, наведені дані про впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження психологічного захисту в системі взаємодії батьків та дітей із ЗПР» теоретично досліджені і обгрунтовані основні положення про необхідність та актуальність вивчення специфіки дитячо-батьківської взаємодії та ролі психологічного захисту у цьому процесі.

Аналіз наукової літератури показав, що в сучасній науці поняття психологічного захисту вийшло за межі психоаналізу і вивчається в контекстах загальної, вікової, спеціальної психології. Низка авторів (Ф.В.Бассін, М.К.Бурлакова, В.М. Волков, Л.Р.Гребенніков, О.М.Сагайдак та ін.) розглядає даний феномен занадто широко, включає в нього будь-яку поведінку, яка знімає відчуття психологічного дискомфорту. Найбільш опрацьованим в науці є розуміння мети психологічного захисту. Деякі науковці пов'язують основну мету з внутрішньою психічною адаптацією (Ф.В.Березін) і характеризують її як подолання або запобігання дискомфортом когнітивним і афективним станам. У інших дискусійного відтінку набуває прояснення ступеню цього дискомфорту (від відчуття неспокою (В.О.Ташликов) до втрати цілісності свідомості (В.С.Ротенберг) і розстановки акцентів на когнітивних (Л.Фестингер, Х.Гжеголовська) або афективних (Г.Фрейд, Р. Плутчик) аспектах захисту. Значно більше складнощів викликає виокремлення сутнісних характеристик психологічного захисту, що багато в чому обумовлюється несвідомим характером актуалізації і функціонування захисних процесів. Деякі автори розглядають психологічний захист як системну (І.Д.Стойков) або стійку властивість особистості (О.Л.Доценко, Б.Д.Карвасарський, В.О.Ташликов та ін.), інші розглядають механізми психологічного захисту або захисні механізми як конкретні способи реалізації безпосереднього захисту (К.Пері, О.С.Романова,

Л.Р.Гребенніков та ін.), для третіх психологічний захист – це, в першу чергу, захисні прояви або захисні дії як поведінкові прояви захисного процесу (Р.М.Грановська), деякі дослідники ототожнюють психологічний захист із захисними стратегіями, захисними тактиками, стилем захисту тощо (О.Т.Соколова).

Психологічна реальність, в якій перебувають діти із затримкою психічного розвитку, сприяє сповільненості становлення емоційного розвитку і довільній регуляції поведінки, порушення ж в інтелектуальній сфері майже не виражені; при інших формах затримки психічного розвитку переважає недорозвинення різних сторін пізнавальної діяльності (Л.М.Коргун, В.І.Лубовський, В.В.Нестеренко, Т.В.Сак, С.Г.Шевченко та ін.). Безпосереднє вивчення внутрішньосімейного спілкування дітей старшого дошкільного віку, в нормативному стані та із затримкою психічного розвитку, в сучасній вітчизняній психології досліджено недостатньо, вивчалися окремі компоненти цього процесу. У нечисленних дослідженнях цього напрямку можна відмітити дослідження О.М.Васильєвої, Н.В.Гаврилової, Т.О.Гетьман, Р.А.Мороз, В.М.Сорокіна, Р.С.Чіп та ін.

В цілому аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що особливості взаємодії дітей із затримкою психічного розвитку та їх батьків в контексті функціонування основних механізмів психологічного захисту досліджуване недостатньо.

У другому розділі «Організація та методи дослідження» охарактеризовано процедуру і методи, які були використані для реалізації поставлених завдань.

Емпіричне дослідження особливостей психологічного захисту в системі взаємодії батьків та дітей із затримкою психічного розвитку здійснювалося протягом трьох основних етапів. Перший етап дослідження передбачав аналіз наукових першоджерел з досліджуваної проблематики, ознайомлення з сімейними ситуаціями досліджуваних дітей і дорослих та ін. Другий етап включав емпіричну частину роботи, яка велася одночасно в двох напрямках: обстеження дітей із ЗПР (діагностика системи психологічного захисту і вивчення емоційного відношення дитини до сімейного кола); обстеження батьків та інших дорослих членів сім'ї (діагностика особливостей психологічного захисту і специфіки дитячо-батьківської взаємодії). Третій етап дисертаційного дослідження передбачав математико-статистичну обробку отриманих даних, інтерпретацію та узагальнення результатів емпіричних матеріалів та укладення методичних рекомендацій для батьків, які виховують дітей із затримкою психічного розвитку і практичних психологів. Для розв'язання основних задач дисертаційного дослідження, в роботі були використані низка методів, адекватних поставленій меті.

У третьому розділі «Особливості взаємозалежності механізмів психологічного захисту батьків та дітей із ЗПР» представлено результати

дослідження особливостей психологічного захисту в системі взаємодії батьків і дітей із затримкою психічного розвитку.

Вивчення специфіки дитячих і батьківських захисних механізмів побудоване на основі порівняння середніх значень показників механізмів психологічного захисту та їх інтенсивності у батьків і дітей із ЗПР.

Таблиця 1

Порівняння середніх значень показників механізмів психологічного захисту та їх інтенсивності у дітей із ЗПР та батьків (матерів і батьків)

	Показники механізмів психологічного захисту дітей із ЗПР та батьків								Інтенсивність МПЗ		
	Заперечення	Витискування	Регресія	Компенсація	Проекція	Заміщення	Інтелектуалізація	Форм. реакції	Низька	Соц.-нормативна	Висока
М (діти)	0,35	0,26	0,23	0,38	0,26	0,13	0,48	0,36	1,42	4,67	1,91
М (дор.)	0,53	0,44	0,50	0,38	0,41	0,34	0,57	0,48	1,45	5,10	1,44
t (дор.-діти)	5,76** *	7,05** *	7,72** *	0,03	4,55** *	8,82** *	2,86* *	3,51** *	0,18	1,89	- 2,31*
М (матері)	0,52	0,42	0,60	0,39	0,40	0,33	0,50	0,48	1,45	5,22	1,33
t (матері-діти)	4,88** *	5,79** *	10,39** **	0,19	3,83** *	7,29** *	0,76	3,12** *	0,13	2,27 *	- 2,72*
М (батьки)	0,53	0,51	0,31	0,35	0,38	0,40	0,69	0,37	1,48	5,10	1,42
t (батьки-діти)	4,43** *	5,64** *	1,71	- 0,80	2,46* *	7,53** *	5,16* **	0,33	0,23	1,28	-1,74

Примітка:

МПЗ – механізми психологічного захисту; М – середні значення; t – критерій значимості відмінностей Стюдента; * – відмінності, значимі при $p = 0,054$; ** – відмінності, значимі при $p = 0,01$; *** – відмінності, значимі при $p = 0,001$.

В інтенсивності використання психологічного захисту діти із ЗПР відрізняються тільки від матерів, але відмінність ця має вже протилежний знак: інтенсивність дитячих захистів значущо вище. Матері, таким чином, використовують механізми психологічного захисту частіше, ніж діти, але і виявляються більш здатними розташовувати їх в діапазоні прийнятного функціонування. Діти ж рідше, ніж дорослі в цілому, звертаються до психологічного захисту, але якщо використовують його, то виявляється велика вірогідність надінтенсивної його експлуатації, що представляє загрозу

психічному здоров'ю дитини із ЗПР. Побічно представлена картина свідчить як про більшу розвиненість психологічного захисту у зрілої особистості, так і про більшу уразливість дитячої особистості із затримкою психічного розвитку відносно власної неадекватної захисної поведінки. В результаті порівняння між собою середніх показників дитячих механізмів психологічного захисту була укладена рангова шкала захисних механізмів (найбільш поширеними у дітей із ЗПР, згідно з отриманими даними, є такі механізми психологічного захисту як інтелектуалізація, компенсація і формування реакції, тобто ті механізми, які взагалі не входять до числа «дитячих» форм захисту).

Розгляд кореляційних залежностей між показниками захисних механізмів і деяких критеріїв дитячо-батьківських відносин дозволяє казати про те, що організація батьками своїх відносин з дитиною із ЗПР знаходиться під сильним впливом особливостей їх психологічного захисту (табл.2.).

Таблиця 2

Ступінь кореляційної залежності характеристик дитячо-батьківської взаємодії від механізмів психологічного захисту в різних батьківських групах

Характеристики ДБВ	Кількість кореляційних зв'язків з показниками МПЗ у кожній групі			
	Матері	Батьки	Дорослі члени сім'ї	Разом
Вимогливість	1	5	3	9
Суворість	1	0	0	1
Контроль	2	2	3	7
Емоційна близькість	1	3	4	8
Прийняття	2	1	0	3
Співпраця	1	0	1	2
Тривожність за дитину	2	0	4	6
Послідовність	1	2	0	3
Конфронтація	0	2	0	2
Удовлетвореність	3	1	3	7

Примітка:

МПЗ – механізм психологічного захисту; ДБВ – дитячо-батьківські відносини

З таблиці 2 видно, що вимогливість і емоційна близькість з дитиною із ЗПР знаходяться під найбільшою дією психологічного захисту, в той же час суворість, співпраця з дитиною і виховна конфронтація залежать від нього у меншій мірі. Материнські механізми психологічного захисту роблять більш рівномірний вплив на параметри батьківського стилю, чим захисні механізми

батька, де наголошується вибірковість цього впливу (більше всього кореляційних зв'язків виявлено з шкалою вимогливості).

Очевидно також, що є такі характеристики дитячо-батьківських відносин, чутливість яких до психологічного захисту універсальна, тобто виявляється у всіх батьківських групах. Це вимогливість, контроль над дитиною, емоційна близькість з нею і задоволеність відносинами, які склалися. Інші ж характеристики схильні до впливу захисних механізмів у одних батьків і нечутливі до особливостей психологічного захисту – у інших.

Сумарний вплив різних механізмів психологічного захисту на організацію дитячо-батьківських відносин характеризується різною спрямованістю. Наприклад, і у матерів, і у батьків найсприятливіше на виховному стилі позначається захист за типом заперечення, оскільки сприяє ухваленню дитини із ЗПР, встановленню з нею довірчих відносин, загальній задоволеності і зростанню виховної послідовності. Дитячо-батьківським відносинам, крім заперечення, сприяє захисна регресія. Проте у матерів даний спосіб захисної поведінки є, навпаки, найсприятливішим в структурі їх відносин з дітьми, оскільки сприяє посиленню суворості і порушенню емоційного контакту з дитиною, яка має затримки у розвитку. У батька найбільш дезорганізуючим захисним чинником є заміщення, яке не тільки блокує теплі, довірчі відносини з дитиною із ЗПР, але і є джерелом виховної непослідовності і конфронтації.

В роботі досліджувалися кореляційні зв'язки між ідентичними механізмами захисту дітей і батьків, а також схожість структур психологічного захисту в парі дитина-кожний з батьків. Рисунки 1 і 2 демонструють прив'язаність дитячих особливостей захисної поведінки до захисних особливостей матері та батька. На рисунках кореляційні зв'язки позначені стрілками, що йдуть від механізмів психологічного захисту і характеристик їх інтенсивності батьків до відповідних показників дітей, оскільки ці зв'язки трактуються в даному випадку як вплив батьківської системи психологічного захисту на дитячу.

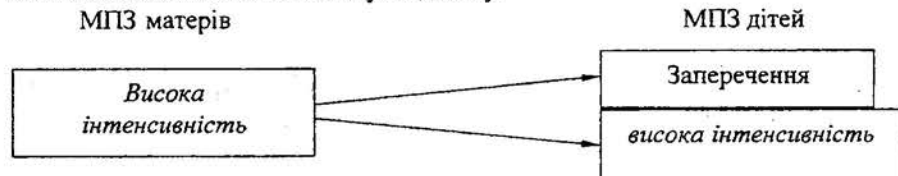

Рис. 3.1. Вплив особливостей психологічного захисту матерів на механізми психологічного захисту дітей

Примітка:

→ позитивні зв'язки, значимі при $p = 0,05$; МПЗ – механізми психологічного захисту.

Аналіз вказаних рисунків дає можливість стверджувати, що чинник статево-рольових відмінностей батьків не має істотного значення в процесі

впливу їх захисних механізмів на дитячі: і в групі матерів, і в групі батьків виявлено відносно невелике число значущих кореляційних залежностей. Змістовний же характер цього впливу у матерів і батьків різний. Так, специфіка материнських механізмів психологічного захисту ніяк не пов'язана з формуванням захисту дитини із ЗПР, тоді як високий рівень інтенсивності захисних реакцій матері породжує відразу дві тенденції захисної стратегії дитини: по-перше, збільшує схильність дитини до використання захисного заперечення ($r = 0,38$), по-друге, посилює надінтенсивну експлуатацію нею захисних механізмів в цілому ($r = 0,37$). Досить несподіваним здається той факт, що захисний стиль матерів менше пов'язаний з показниками дитячих механізмів психологічного захисту, чим захисний стиль батьків.

У схемі кореляційних зв'язків дитячих і батьківських систем психологічного захисту з боку батька задіяні як показники специфіки, так і показники інтенсивності механізмів психологічного захисту (рисунк 2), з боку дітей – тільки специфічні (видові) показники. Даний факт показує, що в цілому вплив захисту батька різноманітніше, але інтенсивність використання дитиною системи психологічного захисту пов'язана тільки з особливостями захисту матерів.

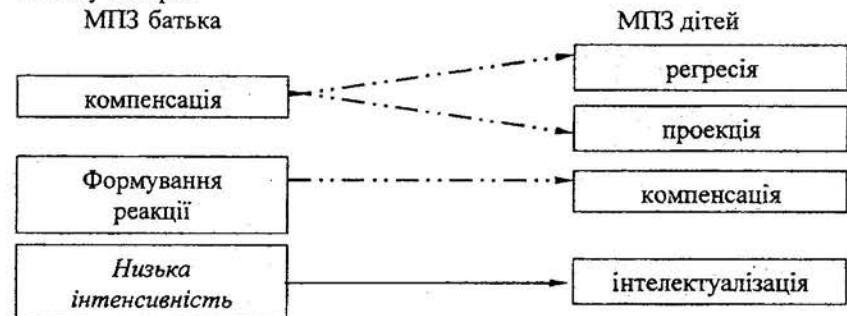

Рис.2. Вплив особливостей психологічного захисту батька на механізми психологічного захисту дітей

Примітка:

→ Позитивні зв'язки, значимі при $p = 0,05$;

- - - - - Негативні зв'язки, значимі при $p = 0,05$; МПЗ – механізми психологічного захисту.

Специфічні характеристики механізмів психологічного захисту батька мають лише негативні зв'язки з показниками механізмів психологічного захисту дітей із ЗПР. Наприклад, схильність батька до психологічного захисту за типом компенсації знижує вірогідність розвитку у дитини відразу двох захисних механізмів: регресії ($r = - 0,48$) і проекції ($r = - 0,57$). Швидше за все, така залежність визначається тим, що компенсація одночасно визнається одним з найзріліших способів захисту, а значить, припускає

демонстрацію дитині із ЗПР зрілих форм поведінки. Захист за типом регресії і проекції якраз пов'язаний з неготовністю або нездатністю суб'єкта брати на себе відповідальність і самовдосконалюватися: регресія припускає звернення до «сильнішого» і очікування, що він вирішить всі проблеми; проекція припускає принципову відмову від відповідальності і покладання її на інший об'єкт. Якщо зріла поведінка батька постійно спостерігається дитиною із ЗПР, то зниження вірогідності використання останньою незрілих механізмів проекції і регресії представляється логічним.

Відмічені і інші кореляційні залежності. Схильність батька до формування реакції, зокрема, не сприяє розвитку у дитини із ЗПР компенсаторних форм захисту ($r = -0,46$). Захист за типом формування реакції пов'язаний з консервативним сприйняттям дійсності і із стійкою і досить ригідною системою установок. У системі виховання дитини із ЗПР він пов'язаний з прагненням контролювати її життя, давати оцінки типу «добре» або «погано», «правильно» або «неправильно», подавати свій стиль життя як єдиний гідний наслідуванню зразок тощо. Дуже ймовірно, що подібна поведінка батька, особливо якщо він є авторитетом в сім'ї, не дає розвиватися деяким важливим для захисної компенсації якостям дитини із ЗПР: наприклад, пригнічує волюву і мотиваційну сферу, або сприяє повному самоприйняттю, або створює відчуття безпорадності у вирішенні своїх проблем та ін. Переважання в батьківській захисній стратегії механізмів психологічного захисту низької інтенсивності буде схилити дитину із ЗПР до використання механізму інтелектуалізації ($r = 0,46$). Такий взаємозв'язок, швидше за все, обумовлений, по-перше, достатньо високим потенціалом адаптивності як низького рівня інтенсивності захисних механізмів, так і захисної інтелектуалізації. По-друге, низькоінтенсивний психологічний захист припускає певну усунутість, незалежність від власних афектів. Таку ж мету переслідує і інтелектуалізація.

З метою розширення картини чинників, що впливають на формування дитячого психологічного захисту, в ході дослідження серед всіх дорослих членів сім'ї були виділені ті, які мають найбільше значення в житті дитини. Дана категорія значущих дорослих була розділена на дві групи: позитивно значущі і негативно значущі дорослі. До першої групи відносилися ті дорослі, які суб'єктивно сприймалися дитиною із ЗПР як емоційно ближчі і бажаніші в спілкуванні; до другої групи – ті дорослі, які оцінювалися дитиною як нелюбимі або такі, що її не люблять, несуть страх відкидання і покарання, а також дорослі, до яких дитина переживала амбівалентні почуття, тобто любила і боялася їх одночасно. Рисунок 3 і 4 представляють сукупність значущих кореляційних зв'язків між захисними механізмами дітей із ЗПР і дорослих різних знаків значущості.

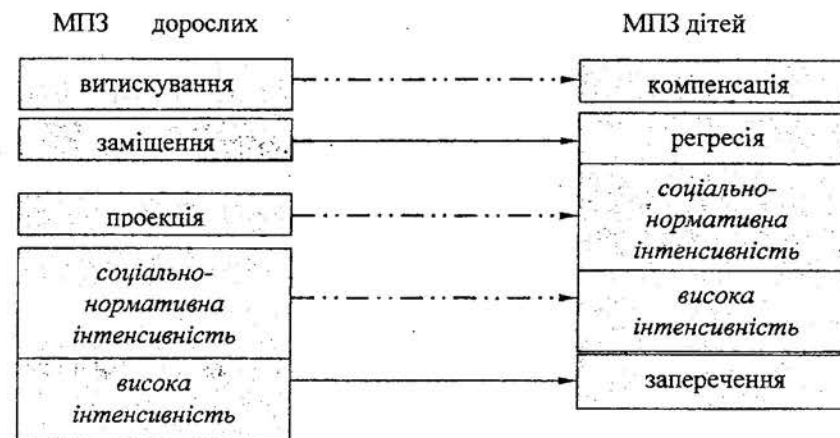

Рис.3. Вплив особливостей психологічного захисту позитивно значущих дорослих на механізми психологічного захисту дітей із ЗПР

Примітка:

————— Позитивні зв'язки, значимі при $p = 0,05$;

- - - - - Негативні зв'язки, значимі при $p = 0,05$

МПЗ – механізми психологічного захисту

До захисної стратегії позитивно значущих дорослих чутливі такі дитячі захисні механізми, як компенсація, регресія і заперечення (рис.3), негативно значущі дорослі за допомогою свого психологічного захисту впливають на проекцію, формування реакції, інтелектуалізацію і компенсацію дітей (рис.4). В цілому вплив особистості позитивно значущого дорослого на розвиток особистісних особливостей дитини із ЗПР опосередковується позитивними емоціями, бажанням дитини догодити такому дорослому, заслужити його увагу, визнання, похвалу. Так, використання заміщення припускає наявність в якості жертви слабкого, нешкідливого об'єкта. Дитина із ЗПР охоче приймає на себе цю роль, звертаючись до ще більш «дитячої» поведінки (регресії), і «відповідає» тим самим потребам позитивно значущого дорослого ($r = 0,33$). Якщо такий дорослий схильний швидко забувати неприємні моменти, які стосуються спілкування з дитиною (витискування), то у дитини немає необхідності щось міняти в ситуації і в собі, удаючись до захисту за типом компенсації ($r = -0,29$). Невираженість у важливого для дитини дорослого проекції, що супроводжується доброзичливим відношенням і довірою до навколишнього світу, сприяє розвитку у дитини із ЗПР механізмів психологічного захисту соціально-нормативної інтенсивності, тоді як наявність проекції призводить до зворотнього результату ($r = -0,30$).

Покажемо також і те, що, якщо батьки або дорослі, які грають позитивну роль в житті дитини, експлуатують психологічний захист в діапазоні соціально-нормативної інтенсивності, у дитини із ЗПР з великою часткою вірогідності не розвиватимуться дезадаптивні надінтенсивні психологічні захисти ($r = -0,30$). В той же час, висока інтенсивність використання дорослими захисних механізмів, що незмінно провокує порушення відносин, зокрема з дитиною, призводить до того, що ради збереження цих відносин дитина вдається до захисного заперечення реальності ($r = 0,31$). Вплив особистості негативно значущого дорослого на розвиток особистісних особливостей дитини із ЗПР опосередковано, в основному, негативними емоціями, страхом його присутності, прагненням уникнути покарання з його боку, мінімізувати спілкування з ним. Цей вплив відображений на рисунку 4.

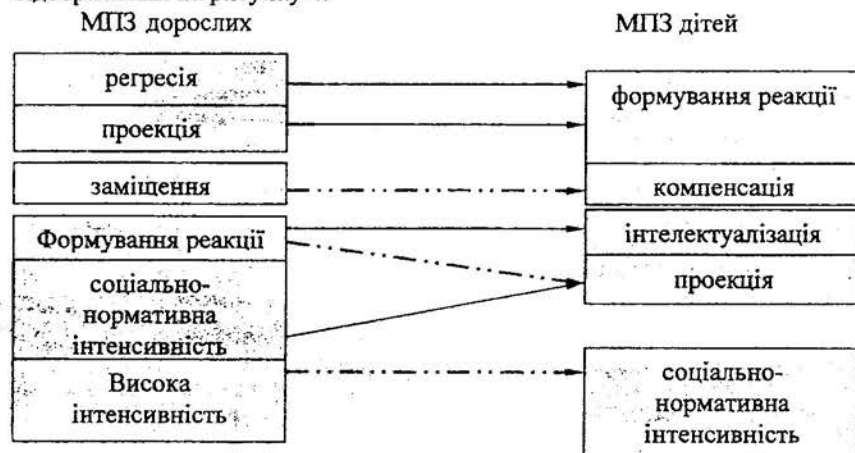

Рис.4. Вплив особливостей психологічного захисту негативно значущих дорослих на механізми психологічного захисту дітей із ЗПР

Примітка: ————— позитивні зв'язки, значимі при $p = 0,05$
 - - - - - негативні зв'язки, значимі при $p = 0,05$
 ————— позитивні зв'язки, значимі при $p = 0,01$

Регресія і проекція як механізми психологічного захисту негативно значущих дорослих стимулюють дитячий захист за типом формування реакції (відповідно $r = 0,54$ і $r = 0,55$). Не можна не враховувати впливу ще одного чинника: негативно значущий дорослий, хоча і викликає неприємні переживання, все ж таки залишається для дитини із ЗПР в статусі дорослого, тобто суб'єкта, ранг якого вище і від якого дитина залежить, особливо якщо разом з негативними відчуттями дитина відчуває прихильність до цього дорослого, або від відносин з ним залежать відносини з кимось позитивно значущим. Таке сприйняття негативно значущого дорослого примушує

дитину поводитися «правильно» по відношенню до нього і приховувати свої негативні емоції, перетворюючи їх в протилежні (формування реакції), якщо дорослий поводить ворожо і підозріло до дитини і оточуючих (проекція) або дитині докучають витрати його «дитячої» поведінки (регресія).

Розвинене заміщення у всіх категорій дорослих членів сім'ї призводить до зниження вимог до дитини і очікувань від неї. Мабуть, це позбавляє дитину із ЗПР стимулу до самовдосконалення, особливо якщо немає прагнення сподобатися дорослому. Це відбивається в негативному кореляційному зв'язку між механізмом заміщення негативно значущих дорослих і дитячою захисною компенсацією ($r = -0,52$). Якщо ж захисна поведінка негативно значущих для дитини дорослих виявляється у формі перетворення своїх відчуттів в протилежні (формування реакції), то в психологічному захисті дитини намічаються дві тенденції: підвищується рівень інтелектуалізації ($r = 0,44$) і знижується вірогідність розвитку проекції ($r = -0,42$).

Порівняння ступеня кореляційної зв'язаності психологічного захисту дитини із ЗПР і особливостей механізмів психологічного захисту позитивно і негативно значущих дорослих за t-критерієм Стьюдента показало, що в генезисі дитячого заперечення, який супроводжують такі якості особистості, як легкість сприйняття життя, оптимізм, позитивне відношення до себе, значно більше беруть участь захисні механізми позитивно значущих дорослих (відмінності достовірні при $p = 0,001$). Негативно значущі дорослі роблять більший вплив на формування у дітей із ЗПР захисту за типом витискування (відмінності достовірні при $p = 0,05$), для якого характерні забудькуватість, уникнення проблемних ситуацій, погоджуваність, боязнь нових знайомств.

Таким чином, в цілому, у становленні системи психологічного захисту дитини із ЗПР беруть участь всі категорії дорослих членів сім'ї, хоча більшу роль грають механізми психологічного захисту батьків та негативно значущих дорослих. Це вплив не зводиться просто до копіювання зовнішніх проявів механізмів психологічного захисту, а носить складніший і опосередкований характер. Отримані результати дозволяють припустити, що спочатку психологічний захист батьків сприяє специфічній організації дитячо-батьківської взаємодії, яка в результаті стимулює або гальмує розвиток окремих захисних механізмів.

Психолого-педагогічна корекція соціального розвитку дитини із затримкою психічного розвитку та нівелювання можливих негативних наслідків психологічного захисту спрямована на пом'якшення емоційного дискомфорту в системі міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими, які входять у необхідне коло спілкування. До цієї роботи повинні бути залучені вихователі ДНЗ, батьки, дитячий психолог, оскільки кожен з них створює певний вплив на дитину із затримкою психічного розвитку. Умовно весь блок роботи щодо зняття негативних наслідків психологічного

захисту та позитивної соціалізації дитини із ЗПР поділяється на три основні етапи. Перший етап передбачає ознайомлення з дитиною, спостереження за нею в умовах дома та ДНЗ, здійснення психодіагностичного обстеження за індивідуальним планом. Другий етап включає особистісно-орієнтовану психолого-педагогічну корекцію негативних наслідків дії механізмів психологічного захисту, до яких відноситься нестійкість психічних станів. Третій етап передбачає здійснення групової коректувальної роботи.

ВИСНОВКИ

1. В сучасній науці поняття психологічного захисту вийшло за межі психоаналізу і вивчається в контекстах загальної, вікової, спеціальної психології. Виділяються наступні найбільш поширені підходи до вивчення різних аспектів психологічного захисту – діяльнісний, який розглядає захист як форму активності та включає безпосередні форми поведінки, прояви афективної, розумової, психічної діяльності; когнітивний, який трактує захист як спеціалізовану обробку інформації; порівневий, який розглядає сенсорний, перцептивний та особистісний рівні; традиційно розширений, в контексті якого психологічний захист розглядається як внутрішньо-особистісний феномен, притаманний лише конкретній особистості або інтерперсональне психологічне явище та структурний підхід, згідно якому вся структура психологічних захистів повторює структурну модель емоцій.

2. Психологічна реальність, в якій перебувають діти із ЗПР сприяє її розвитку через вплив батьків та інших представників найближчого кола, опосередковується суспільством, закріплюється стереотипами та узагальненою колективною думкою, що, в свою чергу, впливає на специфіку спілкування цих дітей, використання ними способів психологічного захисту.

Психологічна роль батьків в генезисі дитячих захисних механізмів є неозначеною. Неefективно організовуючи систему заохочень, покарань та емоційні відносини з дитиною, батьки можуть мимоволі провокувати і підсилювати дитячі страхи і тривоги, що виступає однією з найважливіших умов виникнення психологічного захисту особистості. Помилково вибраний батьками стиль взаємодії з дитиною також може фруструвати її базові потреби в безпеці, ухваленні, автономії та ін. і тим самим також стимулювати гіперадаптацію дитини до гетерономної дії за допомогою формування надінтенсивного і неадекватного способу захисту. Тобто, батьки виступають для дитини моделлю захисного реагування, зовнішні характеристики якого вона може первинно копіювати, а потім перекладати на рівень перманентного або реально діючого психологічного захисту.

3. Емпіричне дослідження особливостей психологічного захисту в системі взаємодії батьків та дітей із ЗПР здійснювалося протягом трьох основних етапів. Перший етап дослідження передбачав аналіз наукових першоджерел з досліджуваної проблематики, ознайомлення з сімейними

ситуаціями досліджуваних дітей і дорослих, розробкою параметрів емпіричного дослідження особливостей механізмів психологічного захисту дітей із ЗПР, підбором методів та методичного інструментарію. Другий етап включав емпіричну частину роботи, яка велася одночасно в двох напрямках: обстеження дітей із ЗПР (діагностика системи психологічного захисту і вивчення емоційного відношення дитини до сімейного кола); обстеження батьків та інших дорослих членів сім'ї (діагностика особливостей психологічного захисту і специфіки дитячо-батьківської взаємодії). Третій етап дисертаційного дослідження передбачав математико-статистичну обробку отриманих даних, інтерпретацію та узагальнення результатів емпіричних матеріалів та укладення методичних рекомендацій для батьків, які виховують дітей із ЗПР і практичних психологів.

Для розв'язання основних задач дисертаційного дослідження, в роботі були використані наступні методи: системно-структурний метод; метод теоретичного аналізу та узагальнення наукових першоджерел за досліджуваною проблематикою; метод наукового спостереження; метод бесіди; метод психолого-діагностичного обстеження; метод математичної статистики. Метод психодіагностичного обстеження включав використання конкретних психодіагностичних методик, які передбачали окреме обстеження батьків і дітей із ЗПР.

4. Психологічний захист є онтогенетично раннім продуктом розвитку особистості і властивий дитячій особистості в рівній мірі, як і дорослій. Принциповою відмінністю психологічного захисту в дитячому і зрілому віці є не наявність або відсутність в захисній стратегії окремих механізмів, а інтенсивність їх використання. Психологічний захист батьків позначається на організації ними відносин з дитиною із затримкою психічного розвитку. Формування захисної стратегії дитини даної категорії схильне до впливу таких внутрішньосімейних чинників, як специфіка виховного стилю і характер власної захисної поведінки батьків.

Порівняння особливостей психологічного захисту дорослих і дітей із ЗПР виявляє явне переважаювання захисної поведінки у дорослих в порівнянні з дітьми. Діти значно рідше, ніж матері, використовують такі захисні механізми, як заперечення, витискування, регресія, проєкція, заміщення і формування реакції, і рідше, ніж батьки, – такі механізми, як заперечення, витискування, заміщення, проєкція і інтелектуалізація. Компенсація – єдиний захисний механізм, який в рівній мірі використовується дорослими і дітьми із ЗПР. За інтенсивністю використання психологічного захисту діти із ЗПР відрізняються лише від матері, але відмінність ця має вже протилежний знак: інтенсивність дитячого захисту значущо вище. Діти із затримкою психічного розвитку рідше, ніж дорослі в цілому, звертаються до психологічного захисту, але при використанні підвищується вірогідність надінтенсивної експлуатації, що представляє загрозу психічному здоров'ю дитини.

Виявлено, що всі критерії дитячо-батьківської взаємодії схильні до впливу особливостей психологічного захисту батьків на побудову ними відносин зі своєю дитиною - вимогливість і емоційна близькість з дитиною із ЗПР знаходяться під найбільшою дією психологічного захисту, суворість, співпраця з дитиною і виховна конфронтація залежать від нього у меншій мірі. Чутливість до психологічного захисту таких характеристик дитячо-батьківських відносин, як вимогливість, контроль над дитиною, емоційна близькість з нею і задоволеність відносинами, що складаються, універсальна, тобто виявляється у всіх батьківських групах. Інші ж характеристики схильні до впливу захисних механізмів у одних батьків і нечутливі до особливостей психологічного захисту - у інших. Захисні особливості матері роблять більш рівномірний вплив на параметри батьківського стилю, чим захисні механізми батька, де наголошується вибірковість цього впливу (більше всього кореляційних зв'язків виявлено з шкалою вимогливості).

Матері і батьки через свої формально-рольові особливості можуть актуалізувати в спілкуванні з дітьми із ЗПР різні аспекти одних і тих же механізмів психологічного захисту. Завдяки цьому один і той же захисний механізм може відігравати різну роль при організації дитячо-батьківської взаємодії у матері і батька (захист за типом регресії грає у них до певної міри протилежну роль: пом'якшувальну - у батька (підсилює ухвалення дитини із ЗПР і знижує вимогливість) і посилюючу - у матері (підсилює суворість і знижує емоційну близькість з дитиною із ЗПР)).

Всі механізми захисту можна умовно розділити залежно від модальності їх впливу на стиль взаємодії з дитиною із ЗПР. Так, частина механізмів надає переважно сприятливу дію на відносини з дитиною із ЗПР, частина - згубне, вплив інших механізмів неоднозначний. В результаті дослідження встановлено, що і у матері, і у батька найсприятливіше на виховному стилі позначається захист за типом заперечення, оскільки сприяє ухваленню дитини із ЗПР, встановленню з нею довірчих відносин, загальній задоволеності. Дитячо-батьківським відносинам сприяє, крім того, захисна регресія, яка позитивно пов'язана з ухваленням дитини із ЗПР. Проте, у матері даний спосіб захисної поведінки є, навпаки, найсприятливішим в структурі її відносин з дитиною із ЗПР: він позитивно корелює з чинником суворості і негативно - з чинниками емоційної близькості з дитиною і задоволеності відносинами. У батька самим дезорганізуючим механізмом захисту є заміщення: сприяє виховній непослідовності і конфронтації, перешкоджає встановленню довірчих відносин з дитиною із ЗПР. Проведений аналіз показує, що захисних механізмів, які роблять негативний вплив на виховний стиль батьків, більше, ніж таких, що впливають позитивно або що не впливають взагалі.

Аналіз кореляцій між показниками інтенсивності батьківських захисних механізмів і їх виховним стилем виявляє принципово різний характер цих зв'язків у матері і батька. У батька надінтенсивна експлуатація

психологічного захисту негативно позначається на характері відносин з дитиною із ЗПР (знижує вимогливість до неї, що надалі сприяє розвитку у дитини захисної агресії), а захист низької інтенсивності відіграє більшою мірою позитивну роль (позитивно пов'язана з вимогливістю і виховною послідовністю). У матері ж ані мінімальний, ані високий рівень функціонування психологічного захисту не робить такого впливу на організацію відносин з дитиною із ЗПР, як рівень соціально-нормативний. Причому характер цього впливу не можна розглядати як сприятливий, оскільки припускає підвищення основних чинників гіперопікуючого стилю, а саме, тривожності за дитину і контролю, й ослабленню однієї з найважливіших для гармонійних дитячо-батьківських відносин характеристик - ухвалення дитини із ЗПР.

Дослідження проблеми формування психологічного захисту дитини із ЗПР дозволило встановити, що засвоєння і переживання дітьми даної категорії доступної спостереженню захисної поведінки батьків не призводить до безпосереднього копіювання відповідних механізмів психологічного захисту, а знаходить своє віддзеркалення в генезисі захисних механізмів іншої якості, що свідчить про складний характер інтеріоризації дітьми батьківського впливу. На становленні системи психологічного захисту дитини відбиваються захисні особливості всіх категорій дорослих членів сім'ї, але найбільшу роль грає захисна поведінка батьків і негативно значущих дорослих, які, незалежно від наявності або відсутності у дитини позитивних відчуттів до них, викликають у неї сильні негативні переживання (тривогу, страх, небажання спілкуватися).

6. В основу методичних рекомендацій покладені теоретичні положення Л.С.Виготського про компенсацію фізичних і психічних вад особистості через залучення дитини у повноцінну культурну, соціальну діяльність та генетико-модельний метод С.Д.Максименко. Психолого-педагогічна корекція соціального розвитку дитини із затримкою психічного розвитку та нівелювання можливих негативних наслідків психологічного захисту спрямована на пом'якшення емоційного дискомфорту в системі міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими, які входять у необхідне коло спілкування.

Подальший розвиток даної проблеми передбачає поглиблене вивчення індивідуально-типологічних особливостей батьків та дітей із ЗПР та їх вплив на способи долаючої поведінки, а також лонгitudне дослідження даної проблематики в дошкільному, молодшому шкільному і підлітковому періодах.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Митрофанова-Керсанова Л.А. Онтогенетичні аспекти розвитку психологічного захисту особистості / Л.А.Митрофанова-Керсанова

- //Вісник Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. – 2010. – Психологія. Том 15. Випуск 11. – С.115-125.
2. Митрофанова-Керсанова Л.А. Особливості механізмів психологічного захисту у дітей із затримкою психічного розвитку та дорослих / Л.А.Митрофанова-Керсанова //Вісник Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. – 2010. – Психологія. Том 15. Випуск 16. – С.57-64.
 3. Митрофанова-Керсанова Л.А. Механізми психологічного захисту батьків як чинник формування психологічного захисту дитини із ЗПР/ Л.А.Митрофанова-Керсанова //Науковий вісник півд.-укр.держ.педагог.ун-ту. – 2010. – № 9-10 – С.116-122.
 4. Митрофанова-Керсанова Л.А. Внутрішньосімейні механізми психологічного захисту у дітей із затримкою психічного розвитку / Л.А.Митрофанова-Керсанова //Науковий вісник півд.-укр.держ.педагог.ун-ту. – 2010. – №9-10 – С.89-96.

АНОТАЦІЇ

Митрофанова-Керсанова Л.А. Особливості психологічного захисту в системі взаємодії батьків і дітей із затримкою психічного розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія. – Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2011.

В дисертаційному дослідженні розглядаються особливості психологічного захисту в системі взаємодії батьків і дітей із затримкою психічного розвитку.

У дисертації представлено теоретичний та емпіричний аналіз проблеми взаємозв'язку стилів виховання та основних механізмів психологічного захисту у батьків і дітей із затримкою психічного розвитку та інших дорослих членів сім'ї, які мають позитивне і негативне значення для дитини.

Дослідження проблеми формування психологічного захисту дитини із затримкою психічного розвитку дозволило встановити, що засвоєння і переживання дітьми даної категорії доступного спостереженню захисної поведінки батьків не призводить до безпосереднього копіювання відповідних механізмів психологічного захисту, а знаходить своє віддзеркалення в генезисі захисних механізмів іншої якості, що свідчить про складний характер інтеріоризації дітьми батьківського впливу.

На становленні системи психологічного захисту дитини відбиваються захисні особливості всіх категорій дорослих членів сім'ї, але найбільшу роль грає захисна поведінка батьків і негативно значущих дорослих. Мова йде про вихователів, які, незалежно від наявності або відсутності у дитини

позитивних відчуттів до них, викликають у неї сильні негативні переживання (тривогу, страх, небажання спілкуватися).

Ключові слова: механізми психологічного захисту, дитячо-батьківська взаємодія, негативно значущі дорослі.

Митрофанова-Керсанова Л.А. Особенности психологической защиты в системе взаимодействия родителей и детей с задержкой психического развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.08 – специальная психология. – Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова, 2011.

В диссертационном исследовании рассматриваются особенности психологической защиты в системе взаимодействия родителей и детей с задержкой психического развития.

В диссертации представлен теоретический и эмпирический анализ проблемы взаимосвязи стилей воспитания и основных механизмов психологической защиты у родителей и детей с задержкой психического развития, а также других взрослых членов семьи, имеющих позитивное и негативное значение для ребенка.

Исследование проблемы формирования психологической защиты ребенка с задержкой психического развития позволило установить, что усвоение и переживание детьми данной категории доступного наблюдению защитного поведения родителей не приводит к непосредственному копированию соответствующих механизмов психологической защиты, а находит свое отражение в генезисе защитных механизмов другого качества, которое свидетельствует о сложном характере интериоризации детьми родительского влияния.

Все механизмы защиты можно условно разделить в зависимости от модальности их влияния на стиль взаимодействия с ребенком с ЗПР. Часть механизмов осуществляет преимущественно благоприятное воздействие на отношения с ребенком с ЗПР, часть – негативное, влияние других механизмов неоднозначно. В результате исследования установлено, что и у матери, и у отца наиболее благоприятно на воспитательном стиле отражается защита по типу отрицания, поскольку способствует принятию ребенка с ЗПР, установлению с ним доверительных отношений, общей удовлетворенности. Детско-родительским отношениям способствует, кроме того, защитная регрессия, которая положительно связана с принятием ребенка. Однако, у матери данный способ защитного поведения положительно коррелирует с фактором строгости и негативно – с факторами эмоциональной близости с ребенком и удовлетворенности отношениями. У отца самым дезорганизирующим механизмом защиты является замещение: способствует воспитательной непоследовательности и конфронтации, препятствует установлению доверительных отношений с ребенком с ЗПР. Проведенный

анализ показывает, что защитных механизмов, оказывающих негативное влияние на воспитательный стиль родителей, больше, чем влияющих положительно или не влияющих вообще.

Психолого-педагогическая коррекция социального развития ребенка с задержкой психического развития и нивелировки возможных негативных последствий психологической защиты направлена на смягчение эмоционального дискомфорта в системе межличностного взаимодействия с ровесниками и взрослыми, входящими в необходимый круг общения.

Ключевые слова: механизмы психологической защиты, детско-родительское взаимодействие, негативно значимые взрослые.

Mitrofanova-Kersanova L.A. Features of psychological defence in the system of co-operation of parents and children time-lagged psychical development. - Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of psychological sciences after speciality 19.00.08 - special psychology - Odessa national university of the name of I.I.Mechnikova, 2011.

In dissertation research the features of psychological defence are examined in the system of co-operation of parents and children time-lagged psychical development.

In dissertation the theoretical and empiric analysis of problem of intercommunication of styles of education and basic mechanisms of psychological defence is presented for parents and children time-lagged psychical development and other grown man members families which have a positive and negative value for a child.

Research of problem of forming of psychological defence of child time-lagged psychical development allowed to set that mastering and experiencing of this category children accessible to the supervision of protective conduct of parents does not result in the direct printing-down of the proper mechanisms of psychological defence, but finds the reflection in genesis of nocifensors of other quality which testifies to difficult character the interiorization children of paternal influence.

Becoming of the system of psychological defence of child the protective features of all of categories of grown man family members affect, but a most role is played by the protective conduct of parents and negatively meaningful adults. Speech goes about educators which, regardless of presence or absence for the child of the positive feelings to them, cause the strong negative experiencing for it (alarm, fear, unwillingness to communicate).

Keywords: mechanisms of psychological defence, child-paternal co-operation, negatively meaningful adults.